

ŞEBINKARAHİSAR KALESİ

Ertuğrul Danık*

ŞEBINKARAHİSAR ADI VE KÖKENİ

Doğu Karadeniz dağ sırasının orta kesimlerindeki Kelkit Vadisi'nin kuzeyinde yer alan ve denizden 1360 m. yükseklikte kurulu bulunan Şebinkarahisar'ın, ön ismi olarak önerilen "Koloneia (Colonia)"¹ adı konusunda, tarihçi Procopius'a² ya da O. Blau tarafından bulunduğu belirtilen bir Bizans kitabesine³ yapılan göndermeler bulunsa da; aynı isim ya da "Colonae" gibi bozulmuş şeklinin, Türkler'in bölgeye yerleşmesinin ardından "Kögoniye"⁴, "Kögonya"⁵ ya da "Keyguna"⁶ olarak değiştirildiğini ve bu ismin uzun süre kullanıldığı bilinmektedir.

Bu önermelerin dışında XI. yüzyılda Karahisar anlamında "Mavra-Kastron"⁷ ve XIII. yüzyılda "Harsar"⁸ şeklindeki değerlendirmeler özelde kalsa da, Ortaçağ'dan itibaren kentin adının Karahisar'a doğru yöneldiği anlaşılmaktadır. Kalenin oturduğu kayalık alanın etkili olduğu bu isim belirlenmesi, Anadolu'nun bir çok yerinde aynı isimle anılan yerin varlığından⁹ dolayı, Fatih Sultan Mehmed'in kenti ele almasından sonra, bir ön ek alarak "Karahisar-ı Şarki" olarak değişmiştir ki; aynı tarihlerde ve özellikle XVIII. yüzyılda yörede yaşayan Rumlar,

*(M.A.) Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri Müdürü 06100 Ulus/Ankara
tugruldanic@yahoo.com

¹ Bölgede çıkarılan ve çok makbul olup, kuyumculuk sektöründe kullanılan "allume di rocca di colonna" adlı şap adından kaynaklanmış olmalıdır ki, anılan isim konusunda bkz. Darkot 1955: 280-284

² Anonim 1982: 3127

³ Darkot 1955: 280

⁴ Baykara 2000: 1

⁵ İbn Bibi 1996: 368

⁶ Tuğlacı 1985: 194

⁷ Darkot 1955: 281; Anonim 1982: 3127; Karpuz 1989: 5

⁸ Turan 1993: 72

⁹ Afyon Karahisar, İşçe Karahisar, Dereli Karahisar, Karahisar-ı Behramşah, Karahisar-ı Demirci, Karahisar-ı Teke, Hamam Karahisarı ve değişik yerlerdeki diğer Karahisar'lar sayılabilir.

Karahisar'dan bozulma “Garasaris” adını kullanmışlardır¹⁰. Osmanlı Dönemi kayıtlarında Karahisar-ı Şarki olarak kullanılan¹¹ kent adı, Cumhuriyet Dönemi başlarında Atatürk'ün istek ve talimatları¹² sonucunda, “şap”tan bozulma “şeb” eki alarak “Şebinkarahisar” olarak değişmiştir.

TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİNDE ŞEBINKARAHİSAR

Kent merkezi ya da yakın çevresinde arkeolojik kazı ve araştırmalar yapılmadığından, dip tarih konusunda yeterli veri yoktur. Ancak, kentin ve kalenin kurulu olduğu Kelkit Vadisi nedeniyle, bölgede erken yerleşimlerin yapılmış olması olasıdır ki; yakın köylerdeki yüzey buluntuları, yöre tarihçesini Eski Tunç Dönemi'ne kadar götürür¹³.

M.Ö. 63 yılına kadar varlığını sürdüren ve bu tarihte Pontos Kralı Mithridates Eupator'u yenerek, bölgede Roma egemenliğini başlatan Pompeius'un, savaşın kazanıldığı bugünkü Bayramköy yakınlarında kurduğu ve “savaşı kazanma evi” anlamındaki Nikopolis'in¹⁴ yanı sıra, bu yıllarda Koloneia/Köğonya adıyla anılan Şebinkarahisar Kalesi'ni onararak, garnizon amaçlı olarak kullanmıştır¹⁵.

M.S. 415 yılında, Paul taraftarları da denilen Paulicienler'in yoğun olarak yayıldığı bölge içinde, St Paul'un mektuplar gönderdiği altı kasabanın adını taşıyan altı kolun merkezi olan Şebinkarahisar ve kalesi¹⁶, asıl önemine Bizans İmparatoru Justinianus Dönemi'nde kavuşur. Bu dönemde, piskoposluk merkezi olarak Karahisar anlamında Mavrakastron olarak anılan kale, Anadolu'nun bir çok kentinde olduğu gibi Justinianus tarafından onarılarak, çeşitli imar çalışmaları yapılır¹⁷. Kale içinde varlığı belirtilse de günümüze ulaşmayan Bizans kilisesi, bu dönem içinde kurgulanmış ve yapılmış olmalıdır.

Gerek dip tarihi ve gerekse devamındaki Pontus, Roma ve Bizans dönemlerine ilişkin tarihi ve arkeolojik bilgilerin azlığına karşın; M.S. 778 yılında

¹⁰ Darkot 1955: 281

¹¹ Her ne kadar Osmanlı kayıtlarında genel olarak bu isim kullanılmaktaysa da, Evliya Çelebi'de belirtildiği üzere “Şebinkarahisarı” isminin kullanıldığı da bilinmektedir.

¹² Atatürk, Şebinkarahisar'ı ziyaretinde halka hitaben yaptığı konuşmasının hemen başında, “Ben bu şehri çok beğendim. Bu sevgimin bir nişanesi olarak Karahisar-ı Şarki olan şehrin isminin Şebinkarahisar olarak tashihini teklif ediyorum (...)” demiştir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Anonim 1973: 11; Özdemir-Özhan 1983: 27.

¹³ Karpuz 1988: 326

¹⁴ Özdemir-Özhan 1983: 15; Haşim Karpuz, Nikopolis'in bugünkü Sivas iline bağlı Suşehri ilçesi olduğunu belirtir (bkz. Karpuz 1989: 4, 5 dipnot 2).

¹⁵ Karpuz 1989: 4; kentin bu tarihte Pompeius tarafından onarılması yerine, kurulduğuna ilişkin göndermeler de bulunmaktadır (bkz. Anonim 1982: 3127).

¹⁶ Texier 2002: 232

¹⁷ Darkot 1955: 280; Anonim 1982: 3127; Karpuz 1989: 5

Şebinkarahisar Kalesi

Yezid bin Usayd al-Sultan tarafından Emeviler'ce¹⁸, 939-940 yıllarında Abbasiler'ce¹⁹ kısa süreli de olsa ele geçirilen kalenin, Türkler tarafından alınışı ile birlikte, bölgeye ve kente ilişkin bilgi kaynakları yoğunlaşır.

Malazgirt Savaşı öncesinde, Anadolu'ya girip çıkan ve bölgeyi yoklayan Türkmen kitleleri, Malazgirt Savaşı sonrasında bir daha çıkmamak üzere Anadolu'ya girdikten sonra, çeşitli yönere dağılarak, ele geçirdikleri bölgelerde çeşitli beylikler oluşturdular. Şebinkarahisar bölgesinde, bu ilk beyliklerden Danişmentliler'ler ile Mengücekliler'in ortak hakimiyetleri ve devamında kendi iç çekişmeleri sonrasında, Trabzon Komnenos Devleti Kralı Theodora Gavras tarafından geri alınır²⁰. Gavras'ın devamında, oğlu Gregory Toronites'in Dönemi'nde de Komnenoslar'ın elinde kalan kent ve kale, Mengücekliler tarafından geri alınır²¹. Kaleyi ve yöreyi ele geçiren Fahreddin Behramşah, yıpranmış durumdaki kaleyi onardığı gibi; kale içine bir saray, kale dışında bugünkü Avutmuş mahallesine ise bir cami yapılmasını emrederek, kent ve kalenin yönetimini oğlu Muzafferiddin Mehmed'e bırakarak, Erzincan'a geri döner. Muzafferiddin Mehmed, babasının isteklerine uygun olarak, kalenin en yüksek noktasına bir iç kale ve saray ile birlikte, kale dışında bugünkü Behramşah Camisi'ni yaptırır²². Behramşah'ın ölümünden sonra, Muzafferiddin Mehmed Şebinkarahisar Emiri olarak kalırken; kardeşi II. Alaaddin Davud Şah, Erzincan ve Kemah yönetimini alır. Ancak, Davud Şah'ın Eyyubi ve Harzemşahlar'la olan sıcak ilişkisi, Selçuklu yönetiminde rahatsızlık yaratır. Alaaddin Keykubad, bu rahatsızlık sonrasında 1228 yılında, Mübarizeddin Ertokuş komutasındaki bir ordu ile Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar'ı alıp, Mengücekliler saltanatını yıkar²³.

1243 Köseadağ Savaşı'nın ardından oluşan kargaşadan yararlanan Trabzon Rum imparatoru I. Manuel Komnenos, kaleyi ele geçirse de, tüm Anadolu yönetiminde olduğu gibi, bir süre sonra Şebinkarahisar yönetimi de İlhanlılar'ın eline geçer²⁴. Başlangıçta, mevcut yönetimlerin vergi altında devamlılığı sağlansa da, süreç içinde zayıflayan otorite boşluğundan yararlanarak, çeşitli yörelerde

¹⁸ Darkot 1955: 280; Karpuz 1989: 5

¹⁹ Karpuz 1989: 5

²⁰ Bilgin 1997: 95

²¹ Kentin geri alınışı konusunda Mengücekliler Sultanı olarak Fahreddin Behramşah yoğunlukla kabul edilmesine karşın (Özdemir-Özhan 1983: 16; Karpuz 1989: 5), Emir Mencük olarak yapılan göndermede bulunur (Bilgin 1997: 95). Bu ilk egemenlikler konusunda Besim Darkot ise, isim belirtmeden sırasıyla Danişmendli, Saltukoğulları ve Mengücekliler'i sayar (Darkot 1955: 281). Ancak, kentin ve kalenin Türk egemenliğine girişi konusunda hiçbir kaynak, tarih belirtmez.

²² Tuğlacı 1985: 194; Özdemir-Özhan 1983: 17

²³ İbn Bibi 1996: 368-371; Bilgin 1997: 96; Selçuklular'ın bölge ve Doğu Karadeniz'e yönelik politikaları konusunda bkz. Keskin 1997: 51-57

²⁴ Tuğlacı 1985: 194

oluşturulan küçük ölçekli beyliklerden biri olarak, İlhanlı veziri Emir Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan-i Küçük, "Şebinkarahisar Beyliği"ni kurar. 1330 yılında kurduğu beylik yönetimini 1338 yılına kadar sürdüren Şeyh Hasan-i Küçük, aynı yıl yendiği Celayirli Sultanı Şeyh Hasan'ın yerine tahta çıkıp, Tebriz'e yerleşir ve hazineleriyle birlikte Şebinkarahisar yönetimini, kendisi adına kardeşi Servet Hüseyin'e bırakır. Bu arada, amcası Surgan İbn-i Çoban'ı ise Şebinkarahisar Kalesi zindanlarına hapseder. 1243 yılında Şeyh Hasan-i Küçük öldürülünce, yerine kardeşi Melik Eşref geçer. Ancak, aynı yıl içinde Şebinkarahisar yönetimi Eretnalılar'ın eline geçer²⁵.

Anadolu yönetimini elinde bulunduran Emir Timurtaş, 1327 yılında Mısır Memlük ülkesine giderken, Anadolu Umum Valilik görevini Uygur Türkleri'nden olup kayınbiraderi olan Emir Eretna'ya bırakmıştır. Emir Eretna, Anadolu yönetimini 1327-1335 arasında Emir Said'e bağlı olarak yürüttükten sonra, Ebu Said'in ölümünden ardından bağımsız Eretnalılar/Eretnaoğulları Devleti'ni kurar ve 1352 yılına kadar yönetimde kalır. İşte bu süre içinde 1243 yılında Karabük yakınında Şeyh Hasan'ı yenerek öldürünce, Şebinkarahisar yönetimi de Eretnalılar'ın eline geçmiştir. Eretna egemenliği 1352-1365 yılları arasında Gıyaseddin Mahmud, 1365-1380 yılları arasında Alaaddin Ali, 1380-1381 yılları arasında Mehmed Bey (II. Mehmed) tarafından devam ettirilir ki; bu yıllarda Şebinkarahisar Beyi/Emiri, Selçuklu soyundan gelen Rükneddin Kılıçarslan'dır²⁶.

Kalesindeki zindanları ile ünlenen Şebinkarahisar yönetimini, Eretnalılar Dönemi'nde sürdüren Kılıçarslan, Eretna'nın ikinci sultanı Gıyaseddin Mehmed'e karşı, Amasya ve Sivas emirlerinin yürüttüğü muhalefet hareketi içinde yer almasa da, olasılıkla ayrı bir bağımsız karşı hareket içinde yer alır. Ancak, Gıyaseddin Mehmed'den sonra tahta çıkan Alaaddin Ali Dönemi'nde, bu duruş biçimi değişir. Kılıçarslan, bu dönem içinde merkeze daha yakınlaşmış olmalıdır ki; oldukça zor bir yönetim dönemi geçiren Alaaddin Ali adına kesilen, 1366 tarihli Kögonya/Şebinkarahisar sikkesi, bu dönem içinde kentin ve Kılıçarslan'ın merkeze olan bağlılığını gösterdiği gibi, olasılıkla iç kale içinde küçük ölçekli bir darphanenin varlığını da gösterir. Kılıçarslan'ın bağlılığı, Alaaddin Ali'nin Amasya seferi ile, Erzincan hakimi Mutahharten üzerine yapılan seferlerde de görülür. Kılıçarslan, yapılan bu her iki sefere, Alaaddin Ali yanında savaşa katılır. Alaaddin Ali'nin 1380'de ölümü üzerine, tahtın varisi Mehmed Bey'in yaşının küçüklüğü nedeniyle, vasi olarak vezir Kadı Burhaneddin oturtulur²⁷. Kadı Burhaneddin'in tahta oturmasına karşı çıkan Amasya Emiri Hacı Şahgeldi ile Şebinkarahisar Emiri Rükneddin Kılıçarslan, çeşitli tavırlar geliştirirler. Bunlardan Hacı Şahgeldi, Sivas'a saldırdığında, Kılıçarslan yardımı çağırılır ve yardıma gelerek saldırıyı engelleyen Kılıçarslan, 1380 yılında Eretna Sultanı II. Mehmed'in naibi olarak tahta oturtulur.

²⁵ Bilgin 1997: 96-98

²⁶ Göde 2000: 43, 44

²⁷ Göde 2000: 44-55

Şebinkarahisar Kalesi

Hacı Şahgeldi, Kadı Burhaneddin ve Kılıçarslan arasındaki iktidar mücadelesinde, oyunun kurallarını iyi oynayıp, zamanı iyi kullanan Kadı Burhaneddin, 1381 yılında Kılıçarslan'ı öldürerek tahtı ele geçirir. Muhafif hareketleri kontrol eden Kadı Burhaneddin, aynı yıl içinde II. Mehmed'i de öldürerek, adına hutbe okutup sikke kestirir ve tahta çıkarak, kendi adına Kadı Burhaneddin Devleti'ni kurar²⁸.

Kadı Burhaneddin'in tahtı ele geçirdiği yıllarda, Şebinkarahisar yönetiminde bulunan Melik Ahmed, yeni yönetimi tanıma ve bağlı olma konusunda bir süre dirense de, 1395 yılında Kadı Burhaneddin'e bağlılık bildirir. Oysa aynı yıllar içinde Melik Ahmed, Kadı Burhaneddin ile ilişkileri gergin olan Erzincan Emiri Mutahharten ile iyi ilişkiler içindedir. Hatta, Timur'un Anadolu'ya geldiği sıralarda Mutahharten, karısı ile çocuklarını Melik Ahmed'in yanına yollamıştır²⁹. Melik Ahmed, Kadı Burhaneddin ile ilişkilerini geliştirip düzelttikten sonra, bu defa Kadı Burhaneddin'in Mutahharten üzerine Erzincan'a yaptığı sefere katılarak, sefer sonrasında Bayburt'a kadar olan bölgenin de emirliğini alır³⁰.

Melik Ahmed'ten sonra yerine geçen oğlu Hasan Bey, Osmanlılar ile ilişki kurmaya başlar ve İlk dialoğu Amasya Valisi Şehzade Mehmed Çelebi ile yapar. Bu ilişkinin ilk ürünü, 1403 yılında yörük beyi Gözlerolu'nun Şebinkarahisar Kalesi'ni kuşattığında alır ve Mehmed Çelebi'nin yardıma gelmesi ile kuşatma kaldırılır³¹. Ancak, Osmanlı ile girilen ilişkiler ve alınan yardımlar, 1418 yılında Karakoyunlu Erzincan Valisi Pir Ömer Bey'in, Şebinkarahisar Kalesi'ni almasını engellemez. Bu yıllarda Amasya Valisi olan Şehzade Murat yardıma geldiğinde, Karakoyunlular kaleyi çoktan ele geçirmişlerdir.

Timur'un Anadolu'dan ayrılmasının ardından başlayan yerel beyliklerin iktidar kavgasından, büyük ölçüde başarılı çıkan Akkoyunlular'dan Uzun Hasan, 1459/60'da Şebinkarahisar ile birlikte büyük bir çevre bölgeyi ele geçirir. 1473'te Otlukbeli Savaşı'ndan galip çıkan Fatih Sultan Mehmed³², savaş dönüşünde üç gün süreyle Şebinkarahisar'da kalır³³. Bu tarihten itibaren Osmanlı denetimine giren bölge, öncelikle "Karahisar-ı Şarki" adıyla tımar sistemi içine alınıp, Erzurum Eyaleti'ne bağlı bir sancak olurken, yöredeki zengin şap ocakları Beytülmal'a kaydedilir³⁴.

1517 Çaldıran Savaşı'nın öncesinde 1515 yılında Erzincan'a bağlanan Şebinkarahisar, aynı yıllarda Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Ahmet'in oğlu, yani

²⁸ Esterabadi 1990: 178-210

²⁹ Yücel 1982: 23; Esterabadi 1990: 309

³⁰ Esterabadi 1990: 437

³¹ Darkot 1955: 281; Bilgin 1997: 99, 100

³² Darkot 1955: 281; Bilgin 1997: 100

³³ Özdemir-Özkan 1983: 18

³⁴ Darkot 1955: 281, 282

Ertuğrul Danık

yeğeni Murat'ın, kısa süreli isyanına sahne olur. Bu yıllarda Şebinkarahisar'a gelip, kurduğu gizli örgütün organize ettiği isyan, Yavuz'un gönderdiği kuvvetlerle bastırılır. 1538'de Amasya'ya, 1533'de Erzurum'a bağlanan kent; 1558'de sancak olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın torunu, Beyazıt'ın oğlu Şehzade Osman'a verilir³⁵. 1622 yılında Erzurum Beylerbeyi Abaza Mehmet Paşa'nın isyanı sırasında tahrip edilen kale ve kent³⁶ Daha sonra yeniden Erzurum'a bağlanan sancak, 1805'de Trabzon'a, 1865'de Amasya'ya bağlanır³⁷. XIX yüzyılda Sivas'a bağlandıktan sonra, Cumhuriyet'in ilk yıllarında il olan ve ilk meclise Şarki Karahisar olarak milletvekili gönderen, ardından ilçe olan kentin 1915 yılında yaşadığı Ermeni İsyanı, dönemin en talihsiz ve en acı olaylarından biridir.

1915 yılında, Ermeni komitacıları'nın örgütlemesi ile tetiklenen isyanın ilk gününde, kaleye çekilen Ermeniler, tüm askeri güçlerini kaleye yığıp burayı üs olarak kullanırken; ikinci gün, Suşehri Ermenileri de kaleye gelirler. Yerel kuvvetlerin verdiği karşılık yetersiz kalınca, Neşet Paşa komutasındaki destek kuvvetleri, Bayramköy sırtlarına yerleştirilen adi dağ topları ile kaleyi top atışına tutarlar. Bu topların atışı yetersiz kalınca, Sivas'tan getirilen mantelli toplarla atışa devam edilir. Kale surlarının büyük ölçüde bu atışlarla tahrip olduğu çatışmalar sonucunda, kaleden çıkıp kuşatmayı yarmaya çalışan Ermeniler, bu hareketlerinde başarılı olamazlar. Bir çok insanın öldüğü çatışmaların ve isyanın bastırılmasının ardından, Neşet Paşa kuvvetleri kaleye yerleşirler³⁸.

Ermeni isyanının devamında I. Dünya Savaşı yıllarında, Ruslar'ın bölgeye yaklaşması üzerine, halkın büyük bir bölümü Anadolu içlerine çekilse de, kentte Rus işgali yaşanmaz. I. Dünya Savaşı ve devamında Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ardından 1923 yılında il olan Şebinkarahisar, 11-12 Ekim 1924 tarihlerinde Mustafa Kemal Paşa'yı ağırlar. Resmi kurumlara yapılan ziyaret sonrasında Türk Ocağı şubesinde halka hitaben bir konuşma yaparak, kentin adının Şebinkarahisar olarak değiştirilmesini arzu eden Mustafa Kemal Paşa, konuşmasının devamında "(...) Memleketiniz bir harabeye dönmüş; fakat esef etmeyin (...) kalkınacaksınız, mes'ut olacaksınız (...)" diyerek, Şebinkarahisarlılar'a umut verse de; kent, 1933 yılında çıkarılan bir kanunla, Giresun'a bağlı bir ilçe konumuna getirilmiştir.

ŞEBİNKARAHİSAR KALESİ İLE İLGİLİ KAYNAKLAR

Şebinkarahisar ve kalesinden ilk söz eden, XIII. yüzyıl dönem kaynaklarından İbn Bibi adıyla tanınan El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Ca'feri

³⁵ Özdemir-Özkan 1983: 18, 19

³⁶ Okutan 1949: 73, 74

³⁷ Özdemir-Özkan 1983: 19

³⁸ Ermeni isyanı ve ayrıntıları için bkz. Özdemir-Özkan 1983: 20-24; Sarısamam 1997: 203-208; Demirel 2000: 81-88; Kuruca 2000: 139-151.

Şebinkarahisar Kalesi

Er-Rugadi'nin **El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname)** isimli eseridir. İbn Bibi, XIII. yüzyıl Selçuklu tarihi ile birlikte çeşitli kaleleri de tanımlayan eserinde, "Kögonya" olarak andığı Şebinkarahisar Kalesi'nden "(...) sınırsız ve benzersiz zahirelere, denizler gibi dalgalanan derin su sarnıçlarına, kırk depoya, dağlar gibi üst üste yığılmış üç ev dolusu yağ, bal, badem, şeker, tuz ve oduna ve 'orada akla gelebilecek her şey en iyi cinsiyle ve bol miktarda vardı./ Savaş atlarının ve ceng aletlerinin sayısı hesaba kitaba gelmezdi./ Bin kişi orada yüz yıl yaşasa, seçkin bir süvari olarak taş gibi kalırdı./ İçecekten, yiyecekten, giyecekten gerekli olan başka her şeyden ve serilecek eşyadan/ Orada yeteri kadar ve iyi kalitede vardı. Kimsenin dışarıya bir ihtiyacı yoktu.' şeklinde tasvir edilen bir duruma sahip olmasına rağmen (...)" şeklinde söz ederken, Mubarizeddin Ertokuş'un kaleyi kuşatmasını ve kalenin teslim oluşunu aktarmaktadır³⁹.

1647'de kente gelen Evliya Çelebi, kendi adıyla anılan **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**'nde, kaleden "(...) Göklere baş uzatmış bir yüksek dağın ta tepesinde yedi köşeli bir kaledir. İlk bakışta direksiz ve serensiz kalyon gemi gibi görünür. Yedi tarafından da duvarlarının yüksekliği yetmiş zira'dır. Yetmiş burç, yüz bedendir. Etrafı 3 600 adımdır. Dört çevresinde cehennem kuyusu gibi dereleri olduğundan hendeği yoktur. Üç kat kavi demir kapıları vardır. Gece ve gündüz bekçileri muhafaza ederler. Çünkü Karadenize yakın köylerin ahalişi Kazak korkusundan kıymetli malalarını hep bu kaleye saklamışlardır. Kale içinde yetmiş kadar ev vardır. Ama evleri dar, susuzluktan ahali perişandır. Eşeklerle ta aşağı nehirde su getirirler. Su yolları vardır, fakat kuşatma zamanı işler. Kale içinde su sarnıcı, buğday ambarlarında yüz yıllık darı ve pirinç çeltiği bulunur. Lakin iç vilayet olduğundan cephanesi, küçük elli parça topu, kalesine göre az verilmiştir. Neferlerinin yarısı Defterzade efendimizin timarı ile Guniye'ye kaldırıldı. Bu kalede küçük Fatih Camii vardır. Diğer imaret camileri aşağı varoştadır. (...)"⁴⁰ şeklinde söz ederken; sayısal anlamda abartılan burç ve beden sayılarının yanı sıra, kale hakkında verilen genel bilgiler ve günümüze ulaşmayan Fatih Camisi'nin varlığından söz edilmesi, önemli bilgilerdir.

XIX. yüzyılda kente uğrayan iki seyyahtan 1858'de kente gelen A.D. Mordtmann, Şebinkarahisar'dan kısaca söz ederek, daha çok kentin etnolojik yapısı ile ilgili bilgilerle birlikte; kalenin manzarasının güzelliğini belirterek, bu kaleyi Diyarbakır'dan daha güzel bulduğunu belirtir⁴¹. Bu yüzyılın ikinci seyyahı olan J.G. Taylor ise, **The Journal of the Royal Geographical Society** adlı derginin 38. Sayısında yayınladığı "Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan and Upper Mesopotamia, With Notes of Researches in the Deyrsim Dagħ in 1864" adlı

³⁹ İbn Bibi 1996: 369, 370

⁴⁰ Evliya Çelebi 1970: 82

⁴¹ A.D. Mordtmann'dan aktaran Darkot 1955: 281

makalesinde; bölge, kent ve kale ile ilgili bilgiler sunarak, kalenin Roma ve Bizans dönemleri ile iç kale içindeki kule, sarnıçlar ve kiliseden söz eder⁴².

XX. yüzyılın başlarında bölgeye gelen Franz ve Eugene Cumont çiftinin 1906'da **Studia Pontica**'nın 2. Cildi olarak yayınlanan **Voyage D'Exploration Archeologique Dans le Pont et la Petit Armenia** adlı çalışmasında, genelde kentin fiziki ve etnolojik yapısı ile kültürel varlıklarından söz edilirse de, kaleden ve kalenin tarihinden de kısaca söz edilerek; kalenin Jüstinien döneminde büyük ölçüde kalkınarak onarıldığı belirtilir. Ayrıca, kale içinde yer alan kule, sarnıç ve surlar ile birlikte, J.G. Taylor'dan sonra ikinci defa Bizans Dönemi kilisesini tanıtır⁴³.

Uzun süre kent ve kale ile ilgili yayına rastlanılmasa da; 1949 yılında yayınlanan, yerel tarihçi Hasan Tahsin Okutan'ın, **Şebinkarahisar ve Civarı Tarih, Coğrafya, Folklor** adlı yayınında; bölgenin tarihi, coğrafyası ve folkloru ile ilgili bilgiler verilirken, kentteki diğer yapıların yanı sıra kaleden de söz edilerek, kale tarihçesi ve kale içi yapılarla birlikte, kaleden kaçırılan kitabe ile ilgili bilgi verir⁴⁴.

Bu yayının hemen ardından Hasan Akyüz'ün **Türk Folklor Araştırmaları** dergisinin 62. sayısında yayınlanan "Şebinkarahisar Kalesi" adlı makalesinde, kalenin Karaboğa (Karayakup Gazi) tarafından ele geçirilişine ilişkin efsane anlatılır⁴⁵. Besim Darkot'un, 1955 yılında **İslam Ansiklopedisi**'nin 6. Cildinde yayınlanan "Karahisar" maddesi içinde, Şarki veya Şebinkarahisar bölümünde, kentin tarihçesi ağırlıklı olarak, bölgeye gelen seyyahlardan ve yer yer kale ile kale tarihçesinden söz edilir⁴⁶.

Tülay İşbil'in, 1970 yılında **Pirelli** dergisinin 72. Sayısında yayınlanan "Şebinkarahisar Kalesi" adlı çalışmasında; kentin kısa tarihi ile birlikte, kale içinde bulunan yapılar yer belirlemesi ve tanımlama yapılmadan sıralanır. İşbil, kalenin ilk yapımını Mengücekliler Dönemi'ne ve Behramşah'a bağlarken, turistik tanıtım niteliğindeki bu bilgilerin devamında, Evliya Çelebi'nin Şebinkarahisar tanımı ve kale hakkındaki çeşitli efsaneler anlatılır⁴⁷.

1968 yılında yayınlanan Anonim **Giresun İl Yıllığı 1967** adlı çalışmanın turizm bölümünde, çok kısa bir şekilde kaleden söz edilirken⁴⁸; 1973 yılında Cumhuriyet'in 50. Yılı nedeniyle yayınlanan Anonim **Cumhuriyet'in 50. Yılında Giresun 1973 İl Yıllığı** adlı çalışmada, Şebinkarahisar Kalesi başlığı altında, kale ile ilgili genel bilgilerin yanı sıra, Evliya Çelebi'nin kale ile ilgili notları ve

⁴² Taylor 1868: 294, 295

⁴³ Cumont-Cumont 1906: 82

⁴⁴ Okutan 1949

⁴⁵ Akyüz 1954: 988

⁴⁶ Darkot 1955: 280-282

⁴⁷ İşbil 1970: 21

⁴⁸ Anonim 1968: 200

Şebinkarahisar Kalesi

Karaboğa'nın kaleyi alışına ilişkin efsaneye de yer verilir⁴⁹. 1982 yılında **Yurt Ansiklopedisi** 5. Cildinde yayınlanan Anonim "Giresun" maddesinde, kentle ilgili bilgiler, Evliya Çelebi'de Şebinkarahisar gibi tanımlamalar aktarılırken; söylenceler başlığı altında Karaboğa efsanesinin yanı sıra bir başka efsane daha aktarılır⁵⁰.

Emekli öğretmen Ali Özdemir ve Kaymakam Hasan Özhan tarafından 1983 yılında yayınlanan, **İlçe Oluşunun 50. Yılında Şebinkarahisar** adlı çalışmada, kentin her yönü ile tanıtımı yapılırken; kaleden de söz edilerek, verilen tarihi bilgilerin yanı sıra, iç kale içinde yer alan kule yapısından, saraydan ve kaya içine oyulmuş zindandan söz eder⁵¹.

1985 yılında E. Bryer-D. Winfield tarafından hazırlanan **The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos** adlı yayında, Doğu karadeniz bölgesindeki yapılar ile birlikte, Şebinkarahisar merkezindeki Bizans yapıları ve kalenin Bizans Dönemi ilişkilendirmeleri aktarılır⁵².

1980'li yılların son iki çalışması Haşim Karpuz'a ait olup; bunlardan, 1988 tarihli **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri** adlı sempozyum yayınındaki "Şebinkarahisar'daki Türk Devri Yapıları" adlı çalışmada, kentin kısa tarihçesinin yanında, kentte bulunan Türk Dönemi yapıları kısa bir şekilde tanımlanırken, keleden de kısaca söz edilerek, kalenin kullanım tarihi Hitit ve Urartu dönemlerine kadar indirilir⁵³. 1989 yılında yayınlanan **Şebinkarahisar** adlı yayında ise; kentin coğrafyası, fiziki yapısı ile birlikte, kentteki Türk ve Hıristiyan yapıları içinde kaleden de söz ederek, kale hakkında ayrıntılı bilgilendirme yapılır. Çalışmada ilk defa kalenin girişlerinde ayrıma gidilerek, büyük kapı Selçuklu kapısı, hemen kuzeyinde yer alan ikinci kapı Bizans kapısı olarak tanımlanır. Ayrıca, kalenin güneybatı bölümü "Kızlar Kalesi" olarak değerlendirilir. Kale genelinde Bizans ve Mengücekliler izleri bulunduğu belirtilse de, iç kale 17. Ve 18. Yüzyıl Osmanlı Dönemine bağlanır. Yayının bir başka özelliği ise, ilk defa ölçeksiz ve yer yer hatalı da olsa krokisinin verilmesidir⁵⁴.

Kale ile ilgili son yayın, 1999 yılında Reşat Özdemir, Merih Dalmanoğlu ve arkadaşlarının ortak olarak hazırladıkları **Giresun Gezi Rehberi** adlı çalışmadır. Çalışmanın, Şebinkarahisar bölümünde kısa bir tarihçe ile birlikte, kısaca kale ile ilgili bilgiler de verilerek, Haşim Karpuz'un Kızlar Kalesi olarak andığı bölge, "Kızlar Kalesi" olarak tanımlanır⁵⁵.

⁴⁹ Anonim 1973: 16-19

⁵⁰ Anonim 1982: 3127, 3128, 3181, 3184

⁵¹ Özdemir-Özhan 1983: 77-81

⁵² Bryer-Winfield 1985: 145-151

⁵³ Karpuz 1988: 326, 327

⁵⁴ Karpuz 1989: 10-14

⁵⁵ Özdemir Dalmaçoğlu vd.: 69, 70

ŞEBİNKARAHİSAR KALESİ

YAPISAL TARİHÇE

İlçe merkezinin güneydoğusundaki kayalıklar üzerine kurulu bulunan kale (Res. 1; Şek. 1), iç ve dış kale olmak üzere iki ayrı düzenleme şeklindedir. İç kalesi daha sağlam olmakla birlikte, dış surlar özellikle 1915 Ermeni İsyanı sırasında oldukça tahrip olmuştur.

Yapının tarihini net olarak verecek bilimsel kazı ve araştırmalar yapılmasa da, Hellenistik Dönem’de Pontus Krallığı’nın bir kalesi olduğu belirtilir. Gerek Pontus Krallığı egemenliğinde ve gerekse devamında kullanılan kalenin, dönemi içindeki sınırları ve şekli tam olarak bilinmemektedir. Bugünkü giriş kapısının hemen kuzeyinde yer alan ve toprak çöküntüsü nedeniyle kısmen kapalı olup, “Bizans Kapısı” olarak tanımlanan kapı (Res. 2) ve devamındaki kimi sur duvarları, Hellenistik ve Roma dönemlerinin devamındaki Bizans Dönemi’nin günümüze ulaşan izleridir. Kalenin güneydoğusundaki kimi duvarlarda da görülen bu izler, I. Justinianus Dönemi’nde yapılan kapsamlı onarımların kalıntısı olan surların bir bölümü olmalıdır. Dönemi kesin olarak bilinmemekle birlikte, kalenin doğu yönünde ana kayalara oyularak elde edilmiş mezar izleri de, Türk Dönemi öncesine aittir.

Kalenin, Mengüceklî Behramşah tarafından alınışında oluşan tahribatlar, yine bu dönemde yapılan onarımlar ve genişletme çalışmaları ile giderilirken; kale girişinde yeri belli olsa da, 1890’lı yıllarda yerinden sökülerek çalınarak, daha sonra bulunarak dönemin Sivas Valiliği’ne gönderilen kartal kabartmalı (kimî kaynaklarda akbaba olarak tanımlanır) Mengüceklî kitabesi, kalenin bu dönemde bugünkü genel karakterini aldığını gösterir.

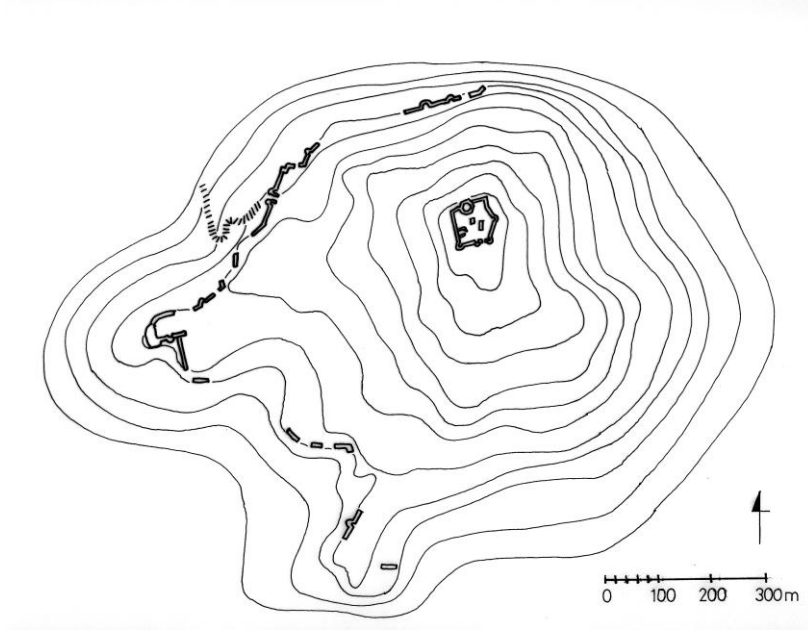
Behramşah’ın emri ile, oğlu Muzafferiddin Mehmed tarafından yapılan bu onarımların yanı sıra, kalenin en yüksek kodunda ana kayalıklar üzerine, düzensiz dikdörtgen planlı bir iç kale (Res. 6; Şek. 2) ile birlikte, içten ve dıştan sekizgen olan bir saray/kule yapılıdır (Res. 8, 9; Şek. 4, 6, 7). İç Kale ve saray/kule yapısının kapısında veya duvarlarında herhangi bir kitabe yoksa da; İç Kale giriş kapısında şeklinde, saray/kule yapısının duvarlarında ise, şekillerindeki XIII. yüzyıl taşçı işaretlerine rastlanılmaktadır⁵⁶.

Kalenin, ilerleyen yıllarda gördüğü çeşitli zorunlu onarımlar dışında, özellikle Osmanlı Dönemi’nde de onarıldığı bilinmektedir. 1515 yılındaki Murat Bey ve 1622 yılındaki Abaza Mehmet Paşa isyanlarının bastırılması sırasında tahrip edilen kale, aynı yıllarda onarılmıştır. 1915 yılında çıkan Ermeni İsyanı sırasında, Ermeniler’in kaleyi bir askeri üs olarak kullanmalarına karşın, bu direnişi kırmak

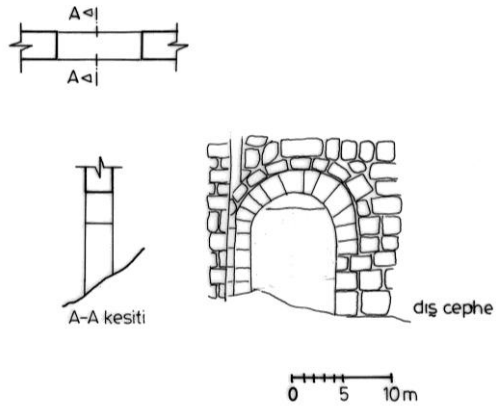
⁵⁶ Benzer örnekler ve karşılaştırma için bkz. Çayırdağ 1982: 84-92; Şahin 2001: 509-536.

Şebinkarahisar Kalesi

için yapılan top atışları, kaleyi büyük ölçüde tahrip eder. Bu son tahribattan sonra kale kullanılmadığı gibi, herhangi bir onarım çalışması da yapılmamıştır.

Şek. 1- Şebinkarahisar Kalesi. Röleve planı.

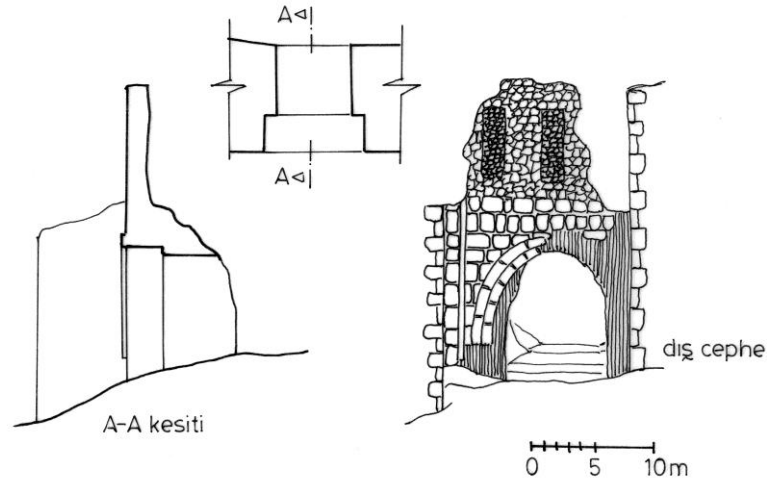
Şek. 2- Şebinkarahisar Kalesi. Bizans kapısı.

Cumhuriyet Dönemi'nde, Osmanlı'dan devredilen miras gibi duran kale, gerek zamanın getirdiği doğa ve gerekse definciler tarafından gerçekleştirilen tahribatlarla yıpratılıp zayıflatılırken; 2000'li yıllarda İç kale ve saray/kule yapısında gerçekleştirilen basit onarımlar, yapı özgünlüğüne zarar verici nitelikte görülmektedir.

DIŞ SURLAR

Üzerine oturduğu kayalık alanın düzensizliği ve tapografik yapı nedeniyle, oldukça düzensiz bir plan gösteren dış surların, kuzey-güney ekseninin doğusunda kalan sur duvarları tamamen tahrip olmuştur (Şek. 1).

Kalenin ilçeye bakan batı cephesinin eksenden kuzeye kayan noktasında, yarım yuvarlak iki burçla desteklenen giriş kapısından (Şek. 3; Res. 3) kuzeydoğuya yönelen surlar, çeşitli kırılma ve açı değişiklikleri ile birlikte doğuya doğru devam ederse de, yer yer kesintili olan bu duvarlar, kuzey ekseninde sonlanır. Bu surların girişten sonra doğuya doğru olan ilk kırılma noktasında yer alan ve Bizans Dönemine tarihlendirilen ikinci giriş kapısı ise (Şek. 2; Res. 2), toprak dolgu nedeniyle tam olarak görülememektedir.

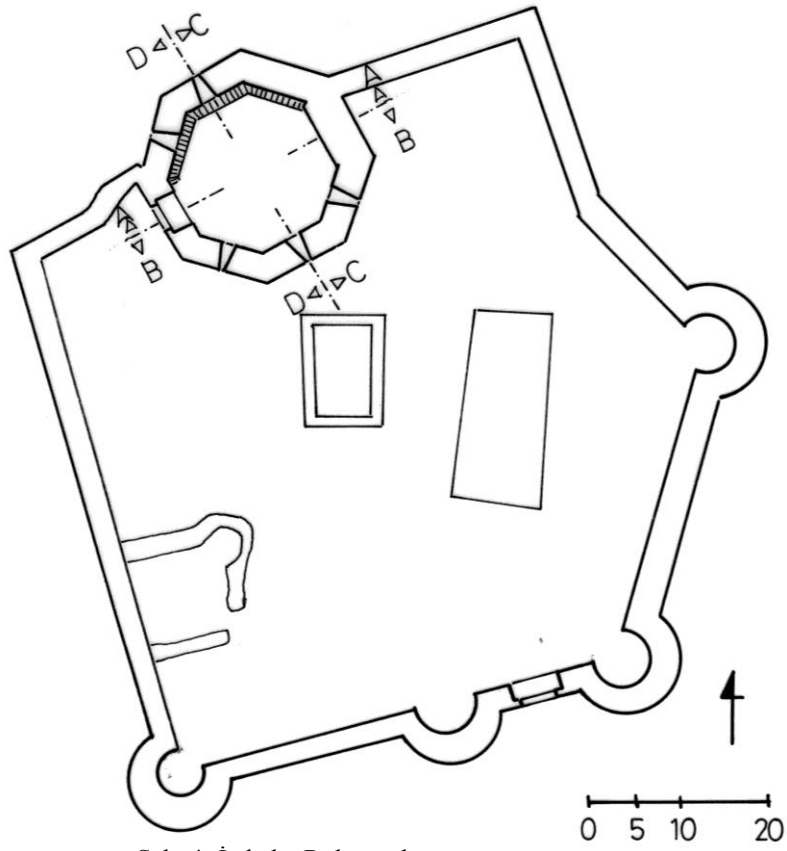

Şek. 3- Şebinkarahisar Kalesi. Ana giriş kapısı.

Girişten itibaren güneybatıya doğru yönelen surlar, kırılma ve kesintilerle devam ederek, Kızlar Kalesi/Kulesi olarak tanımlanan güneybatı köşeyi (Res. 4) oluşturduktan sonra, doğuya doğru devam ederler. Bu noktadan sonra duvarların

Şebinkarahisar Kalesi

görünme ve günümüze ulaşma oranı azalırken; çeşitli aralıklarla ve topografyaya uygun olarak çeşitli yönlere uzayan surlar, güney ekseninde güneye doğru uzayarak, bu noktadaki ileri doğru uzayan ana kayalık çıkıntısının üzerinde biter (Şek. 1; Res. 5).

Şek. 4- İç kale. Rölöve planı.

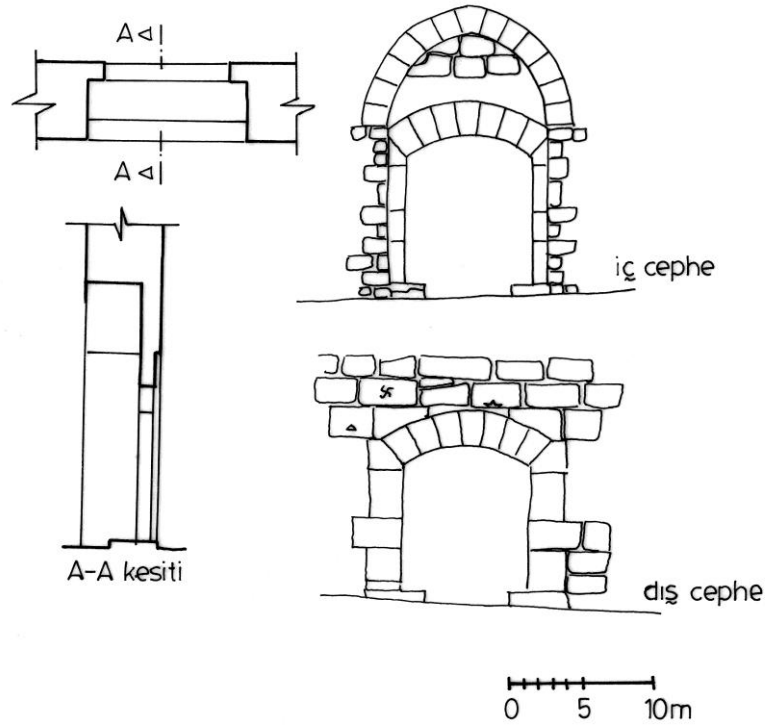
Kale içinde merkezin güneybatısında yer alan ve “Kırk Badal” olarak isimlendirilen basamaklı tünel, çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde işlevlendirilirken, yoğunlukla belirtilen su sarnıcı işlevi yerine, yöre halkı arasında da anıldığı gibi zindan işlevi yüklemek daha olumlu görünmektedir ki, yapılacak bir kazı çalışması ile bu durum kolaylıkla netleşebilir.

Ertuğrul Danık

Dış kale içinde yer aldığı belirtilen askeri ve sivil işlevli mekan izleri yüzeyde izlenirken, yine kaynaklarda belirtilen ve kale içinde bulunan Bizans Dönemi kilisesi, olası diğer kilise ve şapeller, Küçük Fatih Camii ve darphane gibi yapılar ile olası diğer yapıların yeri bilinmemektedir.

İÇ KALE

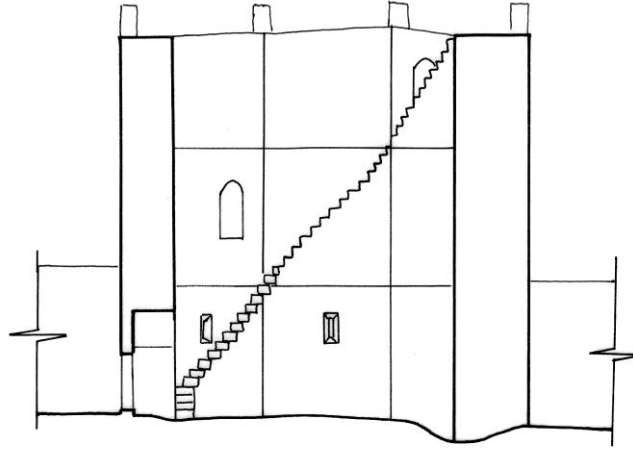
Ana kayalığın ve dış surların yaklaşık merkezi olmakla birlikte, kuzeydoğuya kayan en üst noktada bulunan İç Kale, kuzey-güney doğrultusunda düzensiz dikdörtgen planlıdır (Şek. 4, 2; Res. 6).

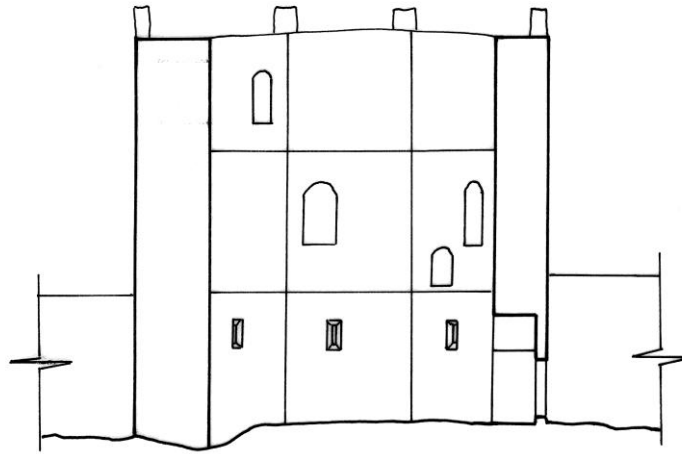
Şek. 5- İç kale giriş kapısı.

Güneydoğu yönde, her iki yanında yer alan içten ve dıştan yarım yuvarlak burç/kule ile desteklenen, basık kemerli giriş kapısının (Şek. 5; Res. 7) devamında; doğuda, giriş kapısını destekleyen kuleden sonra kuzeye yönlenecek doğu cepheyi oluşturan sur duvarları (Res. 6), batıda yine girişi destekleyen kuleden sonra

Şebinkarahisar Kalesi

A-A kesiti

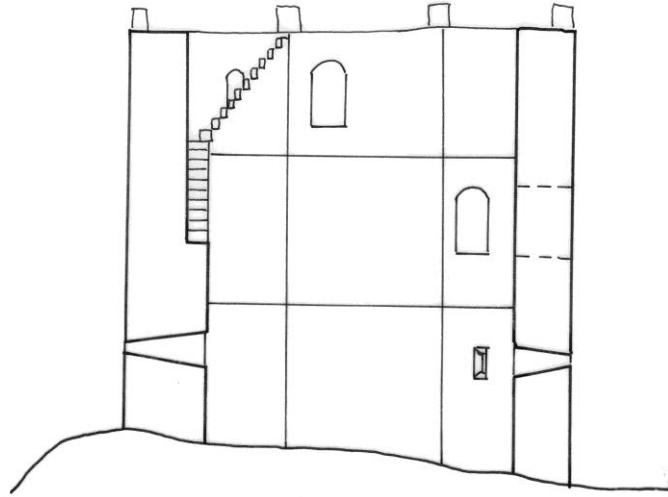

B-B kesiti

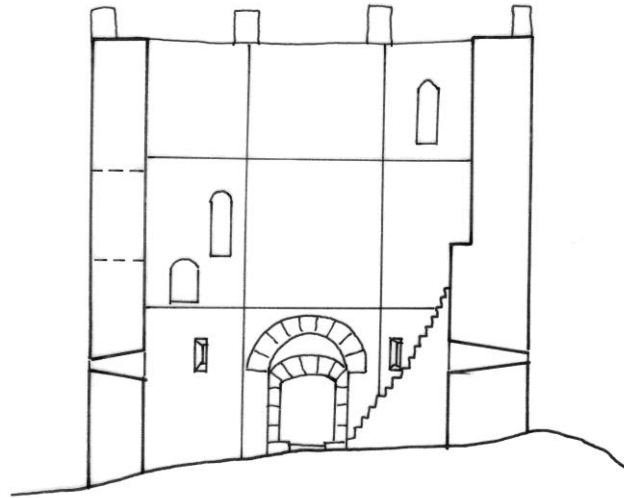
0 5 10 20m

Şek. 6- Saray/köşk/kule yapısı. A-A ve B-B kesitleri.

Ertuğrul Danık

C-C kesiti

D-D kesiti

0 5 10 20m

Şek. 7- Saray/köşk/kule yapısı. C-C ve D-D kesitleri

Şebinkarahisar Kalesi

kırılmadan batıya yönlenerak, güney batıdaki içten ve dıştan yarım yuvarlak kule ile buluşarak, güney cepheyi oluşturur. Güneybatı kuleden itibaren kuzeye yönlenerak batı cepheyi oluşturan surlar, ana kayalık bitiminde kırılarak doğuya yönlenerken; güneydoğu kuleden kuzeye yönlenerak surlar, doğu cephe ekseninde yer alan içten ve dıştan yarım yuvarlak bir burçla desteklenerek, bu noktada hafif bir kırılma ile devam edip, kuzeydoğu köşede sonlanır. Kuzeybatı ve kuzeydoğu köşeler arasında yer alıp, eksenden batıya kayan noktada içten ve dıştan sekizgen saray/kule yapısı ile birleşen surlar, kuzey cepheyi oluştururlar (Şek. 4).

İç Kale içine girildiğinde, batı surların iç kesiminde Osmanlı Dönemi'nde oluşturulduğu olası, işlevi bilinmeyen mekan izleri ile birlikte, merkezde yer alan bir sarnıç yapısı görülür. Ana kayalıklara oyularak elde edilmiş ancak, çeşitli noktalarda duvarlarla desteklenerek yükseltilmiş olan sarnıçın, üst örtüsü yıkık olup kısmen tonoz izleri görülebilmektedir. Sarnıçın hemen güneydoğusunda yer alan çeşitli duvar izlerinin ise, işlevi netlik kazanmamıştır.

İç Kale'nin kuzey duvarında eksenden batıya doğru olan bölümünde, kısmen duvara girerek kuzey cephe ile birleşmiş olan, içten ve dıştan sekizgen planlı saray/kule yapısının (Şek. 4; Res. 8), üst örtüsü yıkılmış olup (Res. 9), girişi batı cephede yer alır. Basık kemerli alçak seviyeli girişten (Şek. 8) hemen sonra kuzeyde, üst katlara çıkışı sağlayan taş merdivenler görülürken; doğu yönde, giriş kodundan aşağıda ana kayaya oyulmuş bodrum kat izleri görülür. Hemen her cephede yer alan mazgal pencerelerle aydınlanan yapı (Şek. 6, 7), ahşap hatıllarla desteklenen üç katlı bir yapı olarak değerlendirilirken, olasılıkla ahşap konstrüksiyonlu bir çatı ile örtülü olmalıydı ki, benzer örnekleri tonoz ile kapalı olan bu tip yapıların aksine, tonoz izi görülmemektedir. İkinci kat güneybatı yönde bulunan ocak nişi (Res. 9), yapının ikamet amaçlı olarak kullanıldığını gösterirken, kimi kaynaklarda belirtilen mescid bölümlü bu yapının, Mengüceklî Behramşah'ın emri ile oğlu Muzafferiddin Mehmed tarafından yaptırılan, saray/köşk yapısı olması gerekir. Yapının üzerinde çeşitli cephelerde yer alan, çeşitli şekillerdeki XIII. yüzyıl taşçı işaretleri de, bu görüşü doğrular niteliktedir.

MALZEME TEKNİK

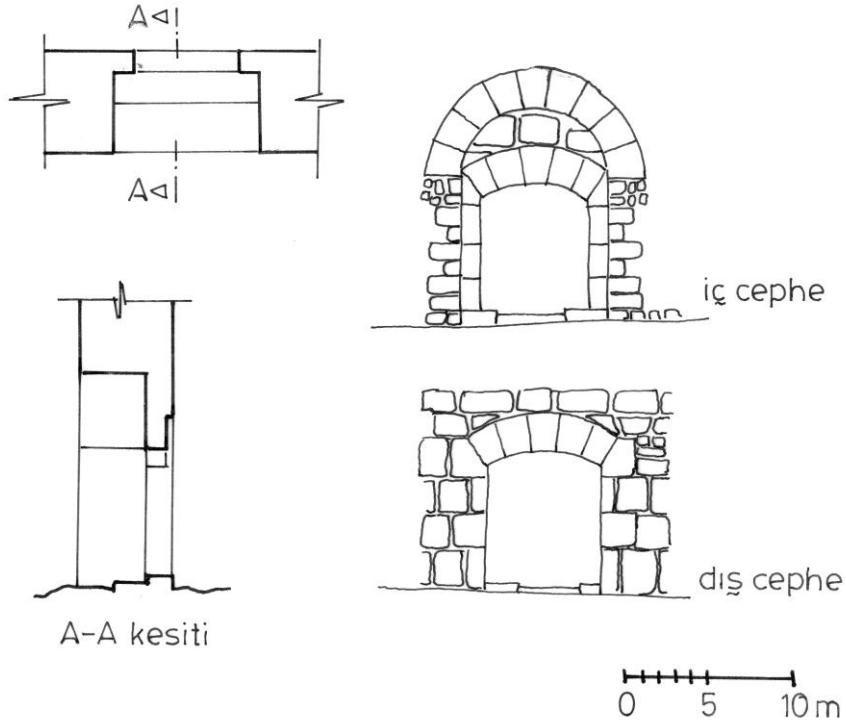
Gerek iç ve gerekse dış kale ile kale içi yapılarda, ağırlıklı olarak düzgün kesme taş, kaba yonu taş, moloz taş ve kısmen tuğla malzeme kullanımı görülmektedir.

Kırk Badal olarak tanımlanan basamaklı tünel giriş kapısında kullanılan tuğlaya karşın; İç ve dış kale ile saray/kule giriş kapılarında bütün, sur duvarlarında köşe ve duvarlarda yer yer, saray/kule yapısında yoğunlukla düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kesme taş dışında kalan diğer sur duvarlarında ve saray/kule

Ertuğrul Danık

yapısında dış yüzeyde kısmen, iç yüzeyde yoğunluklu olarak kaba yonu taş kullanılırken; moloz taş kullanımını sadece dolgu malzeme olarak görmekteyiz.

Kale bütününde, tüm bu malzemeler düzgün ya da kaba yonu taş arası dolgu tekniğinde kullanılmıştır. Tüm kapılarda içte ve dışta düzgün kesmetaş arası dolgu tekniğine karşın, sur duvarlarında genel uygulama iki yönlü kaba yonu taş arası dolgu, ya da kısmen dışta düzgün kesme taş, içte kaba yonu taş arası dolgu tekniği olarak görülür.

Şek. 8- Saray/ Köşk/ Kule giriş kapısı.

SÜSLEME

Mevcut surlarda özel bir uygulama olarak süsleme uygulamasına rastlanılmasa da; kapılarda yapılan silmeler, saray/kule yapısındaki taşçı işaretleri ya da en önemlisi bugün yerinde olmayan giriş kapısı kitabesindeki kartal (kimi

Şebinkarahisar Kalesi

kaynaklarca akbaba) kabartmaları, kalenin süsleme elemanları olarak düşünülebilir.

Ana girişten Kızlar Kulesi'ne yönelen sur duvarlarının bir bölümünde görülen, Bizans Dönemi süsleme örneği ise, duvarda devşirme olarak kullanılmıştır. Olasılıkla kale içinde varlığı belirtilen Bizans kilisesinden devşirilen bu malzeme, Mengüceklili ya da daha geç dönemlerde kullanılmış olmalıdır.

Süsleme elemanlarının azlığı, kalenin çeşitli dönemlerde gördüğü ağır tahribatlar ve geçirdiği sık ve hızlı onarımlara bağlanabilse de, yapılabilecek bilimsel kazı çalışmalarında, bugün mevcut olmayan yapılarla birlikte, süslemeye ilişkin çeşitli buluntulara rastlanması kesin bir kanıdır.

SONUÇ

Şebinkarahisar ve yakın coğrafyası içinde ve özellikle Kelkit Vadisi'nde, bilimsel kazı ve yüzey araştırmaları gerçekleştirilmediğinden, yöre ve Şebinkarahisar tarihinin büyük bir bölümü aydınlanmamışsa da; Sivas, Erzincan ya da Erzurum yönünden gelip Doğu Karadeniz'e ve Karadeniz limanlarına geçit veren bu bereketli topraklardaki yerleşim tarihinin, bilinenden çok daha eski dönemlere gitmesi gerekmektedir.

Kimi kaynaklarda kale ve yöre tarihçesi ile ilgili Hitit ya da Urartu Dönemlerine gönderme yapılsa da, bu dönemlerin öncesinin varlığı düşünülüp, bu yönde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Aynı çalışma programı, kale içinde uygulanırsa, Şebinkarahisar Kalesi'nin de tarihçesi net olarak aydınlanacağı gibi, kale içinde varlığı bilinen ancak günümüze ulaşmayan kilise, cami, darphane, zindan vb. yapılar da bulunabilecektir.

Tarihçesi Pontus Krallığı Dönemi'ne kadar indirilebilen kale, Doğu Karadeniz'e açılan yolları ve Kelkit Vadisi gibi önemli alanları kontrol ettiğinden dolayı, hemen her dönemde her egemenliğin saldırısına uğramıştır. Roma saldırıları ile başlayan bu süreç Emevi, Abbasi ve Mengücekliler ile devam ederken, tüm bu saldırılara karşın yapılan sağlam tahkimat ve dönemi içindeki önemli esirleri ile birlikte zindanlarıyla ünlenmiştir.

Kalenin ilk dönem Pontus kurgusu ve devamındaki olası Roma eklemeleri ya da onarımları net olarak bilinmese de, günümüzdeki karakterini büyük ölçüde aldığı Mengüceklili Dönemi'dir. Giriş kapısında yeri belli olan ancak çalınmış olan kitabesi ile birlikte, tarihi kayıtlarda geçen ve Mengüceklili Emiri Behramşah'ın emri ve oğlu Muzafferiddin Mehmed tarafından yaptırılan iç kale ve saray/kule yapısı gibi veriler, kalenin Mengüceklili Dönemi'nde büyük ölçüde yeniden şekillendiğini gösterir. Ancak, yapılan bu şekillenmenin, büyük ölçüde Bizans Dönemi kurgusu ve özellikle I. Justinianus Dönemi'nde ki kurgunun üzerine oturduğu, ana giriş kapısının hemen kuzeyinde yer alan ve Bizans Dönemi'ne bağlanan kapı ile devamında yer alan sur duvarlarından anlaşılmaktadır. Bu alandaki malzeme ve

teknik ile bağlantılı olan Kızlar Kulesi alanı da yine Bizans Dönemi'nde kurgulanmış olmalıdır.

Türk Dönemi içinde, yerel beylikler arasında yaşanan iktidar mücadelelerinden de etkilenen kale, bu dönemlerde sık sık el değiştirse de, surlara yönelik tahribatın oluşumuna, ya da onarım ve eklemelere ilişkin bilgi yoktur. Bölgede ve kalede kurulan Osmanlı egemenlik sürecinde, XVI. ve XVII. yüzyıllardaki iki isyan girişiminin bastırılmasındaki tahribatlar, yine aynı dönemlerde giderilse de, 1915 Ermeni İsyanı sırasında kullanılan toprakların yaptığı tahribatlar giderilmemiştir. Kalenin günümüzde bulunduğu durum ve sur duvarlarının büyük ölçüdeki tahribatı, işte bu tarihte toprakların yaptığı tahribatın sonucudur.

Bu son tahribattan sonra, süreç içinde doğa ve kaçak kazı tahribatları da düşünüldüğünde, Cumhuriyet Dönemi'ndeki tahribatın boyutu kısmi olarak kalmaktadır. Cumhuriyet Dönemi'nin en büyük tahribatı, bakımsızlık ve ilgisizlikle birlikte, özellikle son dönemlerde İç Kale'de yapılan projersiz basit onarım çalışmalarıdır. İyi niyetle de olsa, yapılan bu son çalışmalarda yapı özgünlüğünden uzaklaşmalar yaşanmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmet AKŞİT, "Evliya Çelebi'nin Şebinkarahisar Hakkında Verdiği Bilgilerin Değeri",

Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu, İstanbul, 2000, s. 161-166

Hayri AKYÜZ, "Şebinkarahisar Kalesi", **Türk Folklor Araştırmaları** 62, İst., 1954, s. 988

ANONİM, **Giresun İl Yıllığı 1967**, Ankara, 1968

ANONİM, **Cumhuriyetin 50. Yılında Giresun 1973 İl Yıllığı**, (?), 1973

ANONİM, "Giresun" md., **Yurt Ansiklopedisi** C.5, İstanbul, 1982, s. 3099-3198

Tuncer BAYKARA, "Bir Selçuklu Devri Türk Şehri Olarak Karahisar-ı Şarki veya Şebinkarahisar", **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu**, İst., 2000, s. 1-4

Mehmet BİLGİN, "Giresun Bölgesinde Türkmen Beylikleri ve İskan Hareketleri", **Giresun**

Tarihi Sempozyumu, İstanbul, 1997, s. 77-109

Franz CUMONT-Eugene CUMONT, **Voyage D'Exploration Archeologique Dans le Pont et la Petite Armenia (Studia Pontica II)**, Bruxelles, 1906

Mehmet ÇAYIRDAĞ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı

Şebinkarahisar Kalesi

- İşaretleri”, **Türk Etnografya Dergisi** VII, Ankara, 1982, s. 84-92
- Besim DARKOT, “Karahisar” md., **İslam Ansiklopedisi** C. 6, İstanbul, 1955, s. 276-284
- Muammer DEMİREL, “1915 Şebinkarahisar Ermeni İsyanı”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu**, İstanbul, 2000, s.81-88
- Aziz B. Erdeşiri ESTERABADİ, **Bezm u Rezm** (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara, 1990
- EVLIYA ÇELEBİ, **Evlıya Çelebi Seyatnamesi** C.II (Çev. Zuhuri Danışman), İstanbul, 1970
- Kemal GÖDE, “Eretnalılar Devrinde (1327-1381) Selçuklu Ailesinden Şebin/Şarkikarahisar
- Hakimi Kılıçarslan’ın Faaliyetleri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu**, İstanbul, 2000, s. 43-54
- İBN BİBİ, **El Evamirü’l-Ala’ıye Fi’l-Umuri’l-Ala’ıye (Selçukname)** (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara, 1996
- Tülay İŞBİL, “Şebinkarahisar Kalesi”, **Pirelli** 72, İstanbul, 1970, s. 21
- Haşim KARPUZ, “Şebinkarahisar’daki Türk Devri Yapıları” **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, Samsun, 1988, s. 325-334
- Haşim KARPUZ, **Şebinkarahisar**, Ankara, 1989
- Mustafa KESKİN, “Selçuklular Zamanında Doğu Karadeniz’e Yönelik Türkmen Akınları ve Muhacereti”, **Giresun Tarihi Sempozyumu**, İstanbul, 1997, s. 51-57
- Nazan KURUCA, “93 Harbinden Sonra Şebinkarahisar ve Havalisinde Ermeni Faaliyetleri”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu**, İstanbul, 2000, s.139-151
- Hasan Tahsin OKUTAN, **Şebinkarahisar ve Civarı Tarih, Coğrafya, Folklor**, Giresun, 1949
- Ali ÖZDEMİR-Hasan ÖZHAN, **İlçe Oluşunun 50. Yılında Şebinkarahisar**, Ankara, 1983
- Reşat ÖZDEMİR-Merih DALMANOĞLU-vd., **Giresun Gezi Rehberi**, İstanbul, 1999
- Sadık SARISAMAN, “Birinci Dünya Savaşı’nda Şebinkarahisar Ermeni İsyanı”, **Giresun Tarihi Sempozyumu**, İstanbul, 1997, s. 203-208

Ertuğrul Danık

Mustafa Kemal ŞAHİN, “Tercan-Mama Hatun Külliyesi’ndeki Taşçı İşaretleri”,
Prof. Dr. Zafer Bayburtluođlu Armağanı Sanat Yazıları,
Kayseri, 2001, s. 509-536

J.G. TAYLOR, “Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan and Upper Mesopotamia,
With

Notes of Researches in the Deyrsim Dagħ, in 1866”, **The Journal of the Royal
Geographical Society** 38, London, 1868, s. 281-360

Charles TEXIER, **Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi** C.III (Çev. Ali
Suat), Ankara, 2002

Pars TUĞLACI, **Osmanlı Şehirleri**, Ankara, 1985

Osman TURAN, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1993

Yaşar YÜCEL, **Mutahharten ve Erzincan Emirliđi**, Ankara, 1982

Şebinkarahisar Kalesi

Özet

Kimi kaynaklarda Hitit ya da Urartu dönemlerine gönderme yapılsa da, mevcut bilgiler ışığında ilk defa Helenistik Dönem'de Pontus Krallığı'nın bir kalesi olarak inşa edildiği varsayılan ve Sivas, Erzincan, Erzurum yönlerinden gelip, Doğu Karadeniz'e ve Karadeniz limanlarına ulaşımı sağlayan geçitler ile Kelkit Vadisi'ni kontrol eden Şebinkarahisar Kalesi; I. Justinianus Dönemi'nde kapsamlı olarak onarılıp genişletilirken, bugünkü şeklini büyük oranda Mengüceklı Sultanı Behramşah Dönemi'nde almıştır. Gerek bu dönemler ve gerekse devamındaki süreç içinde çeşitli onarım ya da kale içi yapılar eklemesi şeklinde zenginleşen ve önemi artan kalenin dış sur duvarlarında görülen Bizans ve Mengüceklı izlerine karşın, iç kale ve saray/köşk yapısı olan kule, Mengüceklı Dönemi'ne ait olup, 1915 yılındaki Ermeni İsyanı sırasında dış surlar oldukça fazla tahribat görmüştür

Anahtar kelimeler: *Şebinkarahisar, Karahisar-ı Şarki, Köğonya, Ortaçağ, Kale*

Abstract

Though the Citadel of Şebinkarahisar is referred in some sources being from Hittite or Urartian periods; in the light of the current information it is now assumed that the Citadel of Şebinkarahisar was first constructed in the Hellenistic Period as a Pontik Kingdom castle and it was controlling the passages providing transportation between Sivas, Erzincan, Erzurum region and Eastern Black Sea and Black Sea harbours as well as Kelkit Walley. It was then subject to a comprehensive restoration and expanded during the period of Justinian I. It took its current form mainly in the period of Behram Shah, the Mengucuk Sultan. Despite the Byzantine and Mengucuk traces seen on the exterior castle walls which were enriched and gained importance during these periods and fallowing developments with various restorations and with the addition of interior castle and the tower which is a palace/kiosk building are dated to Mengucuk Period and the exterior castle walls are highly damaged in the Armenian Rebellion in 1915.

Key words: *Şebinkarahisar, Karahisar-ı Şarki, Kogonya, Middle Age, Citadel*

Ertuğrul Danık

Res.1- Şebinkarahisar Kalesi. Kuzeyden bakış.

Res.2- Dış surlarda bulunan Bizans kapısı.

Şebinkarahisar Kalesi

Res.3- Dış surlar, ana giriş kapısı.

Res.4- Dış surlar, doğu yönde bulunan kızlar kulesi bölümü.

Ertuğrul Danık

Res.5- Dış surlar. Güney kayalıklardaki izler.

Res.6- İç kale. Doğudan bakış.

Şebinkarahisar Kalesi

Res.7- İç kale. Giriş kapısı.

Res.8- İç kale içinde bulunan köşk/ kule yapısı. Güney cephe.

Ertuğrul Danık

Res. 9- İç kale içinde bulunan köşk/ kule yapısı. Güneybatı cephesinin içten görünüşü.